

ԴԻՍՇԵԿԿ

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒՄԿԱՆ ԴԱՂՆԱԿՅՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

1906

„Droschak“
ORGANE
de la Fédération
Révolut. Arménienne.

ԴՐՕՇԱԿ

Adresse:
RÉDACTION DU JOURNAL
„Droschak“
GENÈVE (Suisse)

„ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒԽԱԿԱՆ ԳԱՂՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ“ ՕՐԳԱՆ

ՄԵԾ ՄԱՐԴԱՍՊԱՆԻ ՎԵՐՋԱԼՈՅՈՒ

Երեսնամեայ ներստականութեան բաղձալի վախճանը մտնում է, հակառակ ժամանակաւոր և ախտաւոր ապաքինման: Քաղաքական այդ յոյսը հիմնւած է վստահելի տեղեկութեան վրայ, ստացւած մի լաւատեղեկ աղբիւրից, որ ասում է.

»Սուլթան-Համիդ անց է կացնում իր վերջին ամիսները: Անձամբ նրան տեսնողները անկարող են թագնել՝ որ Մարդասպանի կեանքի թելը կտրուելու մօտ է: Նա մի կմախք է, որ հազիւ է շարժուում: Պրոֆէսոր Բերգմաննի վստահացումները՝ չեն հիմնւած բժշկականութեան, այլ լոկ քաղաքականութեան վրայ: Պաշտօնական շրջաններում եւս ծրագիրներ են կազմում՝ ապագայի համար»:

Տերեցուցիչ է, յիսուի, և շատ ծանր, որ մարդ-գազանը պիտի մեռնի անկողնու մէջ, շրջապատւած բժիշկներով և դեղերով, փոխանակ պատառ-պատառ լինելու ուժի առջև և կամ գլորուելու վրիժառու դաշտից: Վհատեցուցիչ է, որ պատմութիւնը, մանաւանդ բնապետների տարեգրութիւնը զուրկ պիտի մնայ այդ խրատական և ահաբեր դասից, որ անարգարութեան ներկայ օրերին հանդիսանում է իբրև կրթիչ և սանձահարող միջոց...

Միակ պիտիանքը այդ ցաւալի իրողութեան հանդէպ՝ գուցէ միայն այն է, որ թագաւորի դարշանքը, պատմութեան և իր ցեղի այդ եղբայրի նախատինքը, կեանքի վերջին քայլերն է անում, և պիտի ցամաքի, չքանայ ու շրջապատւած անէծքով գերեզման իջնի, ստեղծելով մի վճռական առիթ, որպէսզի Օսմանեան կայսրութիւնն կոչւած ճահիճը փոթորկի և ենթակայ մի հիմնական պնդութեան՝ երևան բերի նոր գարկեր, նոր հոսանքներ, փրփուրի նոր դէպքեր...

Այդ մրկաբեր մօմենտը, ուրեմն, մօտ է:—Ի՞նչ են մըտածում և ի՞նչպէս են ուղում դիմաւորել այդ փոթորկին կայսրութեան դժգոհ տարրերը.—նորակազմ թիւք ազատախոհներն արժանի իրերը, փոքր ասիական յոյն ազգաբնակչութեան քաղաքական ներկայացուցիչները, Ալբանա-

կան դիմադրող շրջանների ղեկավարները, Մակեդոնական դժգոհ և դեռ ևս միմեանց կրծող տարրերը, և բոլոր նրանք, որոնք տանջւած են ու յոգնած արեան ու մահուան քաղաքականութիւնից, բռնութեան այս անվերջ հարածներին...

Երբեք-Քեօքը, հարկաւ, ունի իր ծրագիրը: Լեւոնական դիպլոմատիան, ինչպէս միշտ, վարագոյրի յետևելի թղթախաղերն է պատրաստում, և բերլին ու Լոնդոն, Վիեննա ու Պարիզ արդէն պատրաստուում են սուլթանական յաջողիկն ծրագիրներ ու ավանսներ տալ: Այդ ակնյեր է:

Բայց ի՞նչ են անում կամ ի՞նչ պիտի անեն յեղափոխական — դիմադրական տարրերը, վերածնութեան վստահելի հնոցները, որոնց խօսքն ու կոչը, պահանջն ու սպառնալիքը՝ խոշոր դեր ունեն կատարելու, և գուցէ վճռական դեր: Ասում ենք՝ վրձնական, որովհետև շրջապատող պայմանները աւելի քան նպաստաւոր են և քաջալերիչ. — ցարիզմի մարումն, ռուսական կայսրութեան բոլոր տարրերի քաղաքական անսովոր խմորումն, յեղափոխական մրկի զարկեր սահմանազրկի վրայ, և նոյնիսկ Երանի մէջ սահմանադրութեան հովեր, այնքան երկիւղալի սուլթանի համար, որը յիմար զգուշութիւնն ունեցաւ դեռ սրանից 30 տարի առաջ ոչնչացնելու այն «կանոնը—էսաֆն», որը գուցէ միակ պատնէշը պիտի լինէր, թէև ժամանակաւոր, յարաճուն դժգոհութեան և արթնացման ալիքների դէմ...

Յարմար մօմենտներից մէկը մտնում է, և հետեւաբար անհրաժեշտ է որ դիրքերը որոշւին: Ո՞ր են, ուրեմն, օսմանեան կայսրութեան հետ կապւած յեղափոխական — դիմադրական տարրերի ծրագիրները, նրանց քաղաքական պահանջները, որոնց ներգաշնակելն ու համախմբելը՝ քաղաքական հեռատեսութեան հրամայական պատւերն է:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունի իր ծրագիրը: Մակեդոնական մարտական մարմինը՝ նոյնպէս: Իսկ միւսները. — այս կարևոր հարցը պատասխանի է սպասում, որի ուշանալը մահաբեր իր լինի, և անուշուշութիւնը՝ աւերիչ:

«Պ Օ Գ Ր Օ Մ»

«Երկու շաբաթ է—ասում է Բագրեից մեր ստացած գաղտնի նամակը, սեպտեմբեր 8 | 21-ից,—ինչ Թիֆլիսից այստեղ է եկել, ամենագաղտնի յանձնարարականով, մի Լիա զօր զինւորական պաշտօնեայ, իբրև թէ խուզարկութիւններ և ձերբակալութիւններ անելու: Իրօք՝ այլ է նպատակը: Պաշտօնեայի գալու հետ միասին՝ ոստիկանական շրջաններից բղխել են լուրեր՝ որ իբր թէ Գաշնակցութեան տեղական մարմնի կողմից սպառնական նամակներ են ուղղւել քանի մի սպաների: Այդպիսի նամակներ կազմակերպական շրջաններից գուրս չեն եկել բայց և այնպէս պրօփօկատորները շարունակում են պնդել:»

«Երկու օր առաջ, գաղտնի լուր ստացւեց որ սեպտեմբեր 4-ին, միօրեայ քաղաքական ընդհանուր գործադուլի աւելութիւն վերոյիշեալ Լիազօր պաշտօնեան՝ միացած տեղական ժամդարմերիայի գլխավորի հետ՝ հեռագրել է փոխարքային թէ՝ «գործադուլին այժ տաղները հայերն են, ուրոնք զրգուած կենտրոնական ժողովի փակումից՝ մտադրւել են ապստամբական ցոյցեր անել: Գաշնակցութեան զինւած խմբերը աշխատեցին փողոցներում ընդհարումներ «առաջ բերել զօրքի հետ, սակայն շնորհիւ ձեռք առած «միջոցների, այդ օրը խաղաղ անցաւ:»

«Այդ բոլոր պրօփօկացիաների և հնարովի տեղեկութիւնների միակ ու գլխավոր նպատակն է կազմակերպել տեղական պօզիւտ, նման Լեհաստան և Ռուսաստան եղածներին, յեղափոխական նոր փորձերը արեան մէջ խեղդելու համար...»

Յեղափոխական կարևոր կազմակերպութիւնները տեղեկ են այդ դժոխային ծրագրներին—և դրանց հեղինակը՝ Ստոլիպին, պատասխանատուութեան կը կանչուի ոչ թէ Գուլայի, այլ Ռուսքի առջև:

ՀԱՅԳԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԼԱՂՆՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՂԸ

(Պաշտօնական լուրումներ)

«Դրօշակի» խմբագրութիւնը, յանուն Հ. Յ. Գաշնակցութեան, ուղարկեց Ֆրանսիայի, Անգլիայի, Իտալիայի և Միացեալ-Նահանգների արտաքին գործերի մինիստրութիւններին մի դիմում՝ հայկական խնդրը Լահէյի ժողովին ներկայացնելու համար: Այդ դիմումին կցւած էր մի դօստի է, ուր ցուցակագրւած են Թիւրքաց Հայաստանում կատարւած բռնութիւնները, 1906-ի առաջին վեցամեակին: Ֆրանսիական արտաքին գործերի մինիստր Լէօն Բուրժուային ուղղւած պաշտօնագրի ներկայացնելը յանձն տուան մեր բարեկամներ ֆր. դը Պրէսանսէ և Պիեր Բիլյար: Ահա այդ թղթի թարգմանութիւնը:

Պ ա Ր Ո Ն մ ի ն ի ս տ ր

Երեք տարի առաջ՝ Ֆրանսական արտաքին գործերու մինիստրին դիմում ըրած էինք Մշոյ շրջանը արիւնտտող դէպքերու վերաբերմամբ, և ուրախ ենք ըսելու, որ մեր այս քայլը թեթև արդիւնք մը տուած էր:

Անկէ իվեր, և հակառակ ամէն տեսակ խոստումներու, Թիւրքաց Հայաստանի մէջ կացութիւնը աւելի ևս անտանելի դարձած է: Իրերու այս վիճակը մեզ ստիպեց դիմել միջպարլամենտական ժողովին, գումարւած Լօնդօն յուլիս ամսին և, շնորհիւ Ֆրանսայի, Բելգիայի և Միացեալ-Նահանգներու հայասէր պատգամաւորներու միջամտութեան, խորհրդագծողովը միաձայն ընդունեց որոշում մը—պահանջել Լահէյի կօնգրէէն, որ ստիպէ Թիւրքիան՝ տալու հայերուն, համաձայն միջպարլամենտական որոշումներու և մասնաւորապէս Բերլինի Գաշնագրին, այն իրաւունքները, որոնք հանդիսաւորապէս երաշխաւորւած էին:

Այսօր՝ երբ արտաքին գործերու մինիստրութեան գլուխը կը գտնուի անձնաւորութիւն մը, որու մարդասիրական մտքերը ծանօթ են և որ Լահէյի խորհրդագծողին սկզբնապատճառներէն մին եղաւ, կարծենք թէ մեր պարտականութիւնն է դիմել իրեն և դնել մինիստրութեան առաջ մեր իրաւունքներու կարգադրութեան հարցը:

1895—1896-ի կոտորածները շարունակելու անկարողութեան առջև՝ Թիւրք կառավարութիւնը՝ զինք հարկադրւած տեսաւ իր քաղաքականութեան ուրիշ ձև մը տալ: Այնտեղ ուր հայ ազգաբնակչութիւնը ուժեղ է, կը ջանայ գայն անօրացնել և քիւրդ, չէրքէզ և ուրիշ մահաբերական ցեղեր տեղաւորել: Այս է պատճառը այն խուռն արտագաղթին, որ ներկայիս կ'արտաշայտուի Անի, Էրզրումի և Գիարբէքլիի վիլայէթներու մէջ:

Անուր հարկեր, հալածանք տեղական վարչութիւններու կողմէն, շարունակական խուզարկութիւններ ամբողջ երկրի քաղաքներու և մինչև իսկ գիւղերու մէջ, մէկ նահանգէն միւսը ճամբորդելու արգելք, հաւաքական բանտարկութիւններ, մտաւորականներու դէմ ձեռք առնւած ամենախիստ միջոցներ, որոշ վիճակի տէր ընտանիքներու սիստեմատիք կործանումն, եկեղեցական, դրոցական և դատական գործերու մէջ հայ համայնքներու տարրական իրաւունքներու ոչնչացումն և վերջապէս երկրի ամենախուլ անկիւններու մէջ մասնակի ջարդեր,—այս ամենը աչքի առաջ ունի միևնոյն նպատակը՝ հայկական նահանգներու մէջ տկարացնել հայ ազգաբնակչութիւնը,—միակ միջոցը, սուլթանի կառավարութեան հայեցակէտով, վերջ տալու հայկական հարցին:

Հոս շատ երկար պիտի ըլլար Թիւրքաց Հայաստանի կացութեան ամբողջ պատկերը տալ բայց թող պիտի տանք մեզի, պարոն մինիստր, ձեր ուշադրութիւնը հըրաւիրել այն դէպքերու վրայ, որոնք ճշգրտութիւնը անժխտելի է, որովհետև անոնք վերստուգւած են մեր կուսակցութեան տեղական կօմիտէներու կողմէն,—կօմիտէներ, որոնք երկրի մէջ 16 տարիներէ ի վեր կը գործեն և բացարձակօրէն ի վիճակի են անցած դէպքերը ստուգելու:

Ատոր կը կցենք դօստի է մը, ցայտուն իրողութիւններու, որոնք առաջացած են ներկայ 1906 տարւան առաջին վեց ամիսներու մէջ: Անհրաքելի կերպով անոնք ցոյց կուտան թէ վճռական քայլ մը պէտք է առնել և թէ ազադակող անարդարութիւն պիտի ըլլար ձգել այս դժբաղդ երկիրը ներկայ վիճակին մէջ:

Կը կարծենք, որ եւրոպական պետութիւններու միջամտութիւնը աղղու միջոց մը պիտի ըլլար մէկ կողմէն կանխելու ոչնչացումը խաղաղ ժողովրդի մը, որ միմիայն աշխատելու և ապրելու իրաւունքը կը պահանջէ, իսկ միւս կողմէն վերջ տալու համար յեղափոխական գործունէութեան, որուն մեր կազմակերպութիւնը բռնադատւած կը տեսնէ զինք՝ Բերլինի Գաշնագրի ստորագրող պետութիւններու անտարբերութեան և հայ ժողովրդի վերաբերմամբ ի գործ դրւած անորակելի արարքներու պատճառով:

Լաւ գիտէք, պարոն մինիստր, որ հայ ժողովրդի պահանջները՝ խոստացւած բարենորոգումներու գործա-

դրութեան համար՝ ոչ մի դժուարութիւն չեն ստեղծեր, որովհետեւ Օսմանեան կայսրութեան անդամատուութիւնը և ոչ ալ իրեն յատուկ իրաւունքներու շնորհումը չէ որ կը պահանջէ մեր ժողովուրդը, այլ հայկական նահանգներու բոլոր ազգաբնակիչութեան համար, թէ քրիստոնեայ և թէ մահմեդական, հաւասար տարրական իրաւունքներ. ո՛չ թէ հայ ազգի գերագահութիւն մը, այլ ամբողջ երկրի ընդհանուր բարենորոգումներ. դաշնակցութիւն մը, ուր բոլոր ցեղերը պիտի ունենան իրաւունքի և պարտականութեան հաւասարութիւն:

Մենք մեզ պարտաւորուած կը տեսնենք, ի մեծ ցաւ մեզի, մէկ կողմ թողնել Հայաստանի մի ուրիշ մասի—կովկասի այրող հարցը, ուր այժմ երկու գրացի ազգերու միջև մեծ տրամ մը կը խաղացելի, շնորհիւ ռուս կառավարութեան ստեղծած քաղաքականութեան, քանի որ այս հարցը Ռուսիոյ ներքին գործ կը համարուի, բայց թիւրքիոյ հայերու հարցի միջազգային բնաւորութիւնը մեզ կ'արտօնէ կարծելու, որ մեր ժողովրդի պահանջները կը հիմնուին ոչ միայն մարդկութեան և արդարութեան գաղափարներու, այլ և միջազգային իրաւունքներու վրայ:

Իրայոս ենք, որ Ֆրանսական հանրապետութեան ներկայ կառավարութիւնը՝ հիմնելով Բերլինի Գաշնագրի և 1895 բարենորոգումներու ծրագրի վրայ, պիտի բարեհաճի նախաձեռնարկ լինել Բերլինի դաշնագրութիւնը ստորագրող պետութիւնները համախմբելու և պաշտօնական ու որոշ եղանակաւ. զնելու այդ հարցը Լահէյի դատարանի առջև, որ շուտով պիտի գումարուի, և կամ մի այլ յարմար դատած որևէ կերպով ստիպելու սուլթանի կառավարութիւնը՝ տալ մեր դժբաղդ երկրին 28 տարիներէ ի վեր խոստացած արդարութիւնն ու իրաւունքները:

(Ստորագրու թիւն)

Հ Ր Ա Ի Է Ր Հ Ա Մ Ե Ր Ի Շ Ի Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Նամակ „Դրօշակիւն“

Հայ ժողովրդի եւրոպացի բարեկամները հետևում են լրբած հետաքրքրութեամբ կովկասում տեղի ունեցող ողբերգական կռիւն: Առաջին կատարածների լուրը՝ նրանք լուսնին տիրութեամբ, և բերկրանք ունեցան՝ երբ լուր եկաւ այն յաղթական դիմադրութեան մասին, որ ցոյց տւեցին ասիական բարբարոսութեան՝ ձեր ժողովրդի քաջարի և գիտակից ներկայացուցիչները:

Գյուլթիւնը մի կազմակերպւած ոյժի, զօրաւոր մի կուսակցութեան,—ենթակայ յեղափոխականապէս ճանաչուած դիպլոմատի,—պէտք է նկատել իբրև մի իրական փրկութիւն ոչ միայն այդ կուսակցութեան, այլ նոյնիսկ կովկասեան ամբողջ հայ ժողովրդի համար. և ընդհանուր խառնակութեան մէջ, շաղկապւած արիւնով, Հ. Յ. Գաշնակցութիւնը հանդէս եկաւ իբրև իսկական սնօրէն երկրի մէջ հանդէպ մի գարշելի կառավարութեան, այսօրուանից արդէն տկար՝ նոյնիսկ չարիք անելու գործում:

Սակայն դեռ կռիւր չը վերջացած՝ ինչպէս երևում է, ստատուումներ են նշմարուած մարտիկների շրջանում, և նրանք թուրքար ենթարկուած են ցաւալի տարածայնու-

թիւնների, նախ քան յաղթանակը տարած լինի եւ այնտեղի լրագիրները մեզ հաղորդում են այդ ներքին տարածայնութեան տխրացուցիչ լուրերը:

Եթէ տամ տարուց ի վեր հայկական դատի պաշտպանութեան համար Եւրոպայում գործ դրած. ջանքերը մեզ արտօնում են արտայայտելու մեր կարծիքն ու զբայմունքները, այդ դէպքում մենք թախանջում ենք նրանց, որոնք առաջին անգամ ներշնչեցին երկրի ժողովրդին իր ոյժի դիտակցութիւնը, չ'ոչնչացնել սեփական ձեռքով իրենց գործը, դեռ ևս անաւարտ:

Յանկալի է խորապէս, որ ոչ միայն բոլոր գործող կուսակցութիւնները համաձայնութեան դան՝ շաղկապւած ոյժերով մղելու ընդհանուր թշնամու դէմ սկսած կռիւր, այլ և անհրաժեշտ է,—կենսական անհրաժեշտութիւն,—որ դործօն կուսակցութեան ծոցում, նա որ ամենից ուժեղին կերպով արտայայտեց իր կարողութիւնը, վերջին կռիւնների ընթացքում,—մի ի ս լ թ իւ ն ը չը լախտի նոյնիսկ մի վայրկեան:

Եթէ թիւրք և ռուս բռնապետութեան հայ զոհերը և անհաւասար կռւի մէջ ընկած հերոսները կարող լինէին մի վայրկեան դուրս գալ իրենց գերեզմաններից, նրանք աղբրապէս պիտի երգւեցնէին իրենց կենդանի եղբայրների՝ սպարդիւն չը դարձնել արեան անբաւ զոհերը, և մնալ մի ա յ ա ծ՝ մինչև յաղթանակի օրը: Նրանք կ'երգւեցնէին հրաժարել անձնական մանր ընդհարումներից, կ'երգւեցնէին՝ ժամանակակարգապէս մի կողմ դնել նոյնիսկ սկզբունքային այն հարցերը, որոնք կարող են պառակտումն առաջացնել և յետագայը նրանց լուծումը մինչև այն օրը, երբ ձեռք բերւած կը լինի կատարեալ ազատութիւն: Արդ, այդ ազատութիւնը դեռ ևս գոյութիւն չունի, և նրանք ցարդ բանասրկեալներ են, որոնք տակաւին չեն փշրել իրենց բուր շղթաները: Եւ թող մինչև վերջնական հարածը՝ նրանք մնան մի ա յ ա ծ՝ ինչպէս եղան անցեալի մէջ:

Այդ է թելադրում բանականութիւնը, այդ է թելադրում այն հարցը, որին ներկած են բոլորը՝ վճռած զոհ բերել իրենց կեանքը, և որի առաջ պիտի անհետը չըբանայ տարածայնութեան ու պառակտման սգին:

Եւ այսպէս խօսելով, ես արտայայտում եմ ոչ թէ անձնական մի կարծիք, այլ կարծիքը այն բոլոր Ֆրանսիացիների, որոնք բարեկամ են հայկական դատին, և առհասարակ ռուսական յեղափոխութեան ու թիւրքիայի ազատագրութեան:

1906 սեպտ. ՊԻԵՐ ԲԵՅԱՐ
Խմբագրուպէս „Պրօ Արմենիայի“

ՅՈՐԴՈՐՆԵՐ ԵՒ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐ ՀԱՅԴՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

V

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ:

1. Հայ գիւղացի.—Խմբապետ, այն վայրին մէջ ուր դուք կը գործես, կը պատահի որ կազմակերպւած ժողովուրդին մէջէն որևէ անհատ փախտական կ'ըլլայ և կը դիմէ քեզի: Պարտական ես ընդունելու այդ հալածուածը. եթէ չընդունես՝ կառավարութիւնը կը ձերբակալէ և անտեղի շարժարանքներ կուտայ, վերջն ալ հինգ կամ տասը տարի բռնատարկութիւն կը վճուէ: Բանտարկեալը կարող է չի դիմա-

նալ չարչարանքներուն և գիտցածը խօսել: Չեզի բան չեն կրնար ընել մինչդեռ այդ ձերբակալածին համար գիւղացիներն ալ կը բռնեն և կ'ըլլայ մեծ խնդիր մը: Կը պատահի, որ այդ ձերբակալածներն ալ իրենց հարեան գիւղացիներն ալ մասնեն: Ուրեմն՝ այդ փախստականները պէտք է ընդունել: Եթէ զինւորութեան ընդունակ և յարմար մէկն է, անհրաժեշտ է որ առնուազն վեց ամիս խմբին զանազան ծառայութիւններ ընէ և միւսնոյն ժամանակ զէնք շարժել սորվի: Երբ տեսնաս որ լաւ է իր գործերուն մէջ—զէնք կուտաս: Իսկ եթէ զինւորութիւն ընելու անկարող է՝ կամ քովդ կը պահես, կամ ապահով միջոցներով կը զրկես արտասահման*:

2. Հայ կին կամ աղջիկ.—Որեւիցէ հայ կին մը կամ աղջիկ մը երբ կը վստահուի և թափառական կ'ըլլայ՝ կառավարութիւնը կ'ուզէ ձերբակալել: Ուստի պէտք է բերել տաս զայն քու ապրած վայրդ, յանձնես լաւ տուն մը և ապահովես անոր կեանքը: Եթէ այդպէս չես կրնար ընել՝ ապահով միջոցներով կը զըրկես արտասահման: 2'ըլլայ թէ խումբին հետ պարտնենս՝—կը խանգարէ քեզ:

3. Տաճիկ զինուոր.—Կը պատահի որ տաճիկ զօրքէն անհասներ դիմեն քեզի՝ իրենց զէնքով: Ընդունէ՛. եկած րոպէին խուզարկէ վրան մանրաման, յետոյ զէնքը առ քովէն և երեք—չորս ամիս առանց զէնքի քովդ պահէ. այսպէս՝ կը տեսնես թէ ո՞րքան հաւատարիմ է: Բայց եթէ եկողը քու ապրած շրջանէն ըլլայ, մի՛ ընդունիր և երեսն անգամ մի՛ տեսնար: Եթէ ընդունես ալ, շուտով զինթափ ըրէ և հեռացուր արտասահման:

Փախստական թուրք զինւորին ներքին ուժերդ չի յայտնես: Եթէ այդ զինւորները քանի մը հատ ըլլան՝ կրնան օգտակար ըլլալ: Կուրի ժամանակ քեզի կը բացատրեն տաճիկ զօրքին փողի հնչումները և կ'ըսեն տըրած հրամանները. թէ և երբ կառավարութիւնը իմանայ թէ քովդ փողէն հասկցող կայ՝—փողի հնչումները պարոլաներու կը փոխէ:

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԴԱՏԻՐ:

1. Չեր դիրքը.—Պատելիք, որ այն գիւղերն ու քաղաքները, որոնք կազմակերպած են՝ գանգատի համար կառավարութեան չի դիմեն, այլ իրենցմէ ընտրած մարդոց միջոցով վերջացնեն իրենց դատերը: Եթէ այդ ընտրելիները անկարող եղան՝ թող ձեզի դիմեն. դուք խնդիրը քննելով և վկաներով ճշմարտութիւնը հաստատելէ ետք, գործը կը վերջացնէք: Բոլոր դատերը անկողմնակալ կերպով նայեցէք: Անցեալ վճիռները՝ որոնք տրուած են յեղափոխական ընկերներու կողմէ՝ չի փոփոխէք. ընդհակառակը նոյն մտքով վըճուեցէք և աւելի հիմնաւորեցէք: Եթէ փոփոխէք՝ ձեր նահատակած կամ ողջ ընկերները անպատու կ'ըլլաք և կը վնասէք յեղափոխական անկողմնակալութեան: Անոնք իրենց խելքով ու խղճով տեսած են այդ դատերը: Եթէ փոփոխէք՝ ժողովուրդն այլ ևս ձեզի չի հաւատար:

2. Պարտականութիւն.—Անցած ընկերներու գործունէութիւնը առհասարակ չի վատաբանէք: Անոնց նահատակութեամբն է որ մենք եղած ենք փորձառու և պիտի ըլլանք: Չիկայ ազգ մը՝ որ իր տաքտիկին մէջ սխալ գործած չ'ըլլայ: Անոնք ալ իրենց սխալներովն է որ ուղղածն յետագայ տաքտիկը:

ԶԷՆՔԸ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ:

Հրացաններ.—Երկրին մէջ մէկ փամփուշտը 5 զրուշ կ'արժէ, մէկ այն ալիս՝ 16 ոսկի, մէկ բերդանի հրացանը՝ նոյնպէս 16 ոսկի, ան ալ մեր թշնամիներէն կը գնենք: Եղեր է ժամանակ, որ մէկ բերդանը 18 ոսկիի ալ առնուեր է. հետը տւեր են 30—50 փամփուշտ, անոր ալ կէսը կեղծ, վառօդի տեղ փողի լեցուցած կամ կապիւլի վրան շոր դրած և վրան ալ քիչ մը վառօդ լեցուցած՝ որ կրակ չիխայ: Տեսակ մը հրացան ալ կայ, որ չերքէզները կը շինեն. շեշխան աները այնալիի կը դարձնեն ու կը ծախեն 7—8 ոսկիի. ասոնք 5—10 փամփուշտէն աւելի չեն կրակեր, կամ փամփուշտը կ'ուռեցնեն՝ մէջը կը թողուն, կամ կէսը կը կտրեն՝ մէջը կը թողուն: Բերդան հրացանները՝ որոնք 16—18 ոսկի կ'արժեն, ժողովուրդին ինքնապաշտպանութեան համար լաւ են՝ եթէ փամփուշտ ունենան: Սահմանի քիւրդերը ուսական մօտինը կ'առնեն 30—40 ոսկի. իսկ մէկ փամփուշտը 5 զուրուշով շատ են առած:

Տաճիկական զօրքին ձեռքը գտնուած հրացանը տասնհարեւածեան է. ինը փամփուշտ ներքեւի խողովակին մէջ կ'երթայ, տասներորդը՝ խկական խողովակին մէջ կը դրի: Այնալիները և ուսական բերդանները չեն կըրնար մրցիլ անոնց հետ. անոնք աւելի հեռուն կը ձգեն: Բերդանները երեսուն տարի առաջ շինուած հրացաններ են, որոնց մէջի գծերը մաշած են—գնդակը շատ թոյլ կ'ըլլայ մէջէն: Այնալիները բերդաններէն աւելի լաւ են, բայց ասոնք ալ չեն կրնար մրցիլ տաճիկական տասնհարեւածեան հրացաններու հետ: Այդ տասնհարեւածեան հրացաններն ալ իրենց կարգին չեն կրնար մրցիլ ուսաց կառավարական մօտիններուն հետ՝ եթէ փամփուշտ ըլլայ:

Թիւրք կառավարութիւնը տեսնելով օտար ազգերու ունեցած վերջին սիստեմի հրացանները, որոնք 2000 մեթր կը ձգեն՝ ինչ որ կ'ընէ 3000 քայլ, համոզուելով որ իր հրացանները չեն կրնար մրցիլ անոնց հետ, ինքն ալ երկու տարի առաջ գերմանական գործարանի մը յանձնարարեց 300,000 հատ մուղէր հինգհարեւածեան հրացաններ, որոնք նոյնպէս 2000 մեթր կամ 3000 քայլ կը ձգեն: Ասոնց մէկ մասն արդէն ստացած և բաժնած է Պօլսոյ զօրքերուն և պուլկար—տաճիկական սահմանապահ զինւորներուն:

Ի նկատի ունենալով այս ամենը՝ մենք այլևս չենք կրնար մեր զինւորներուն ձեռքը բերդան կամ այնալի տալ: պէտք է այնալիս զէնքեր տանք՝ որոնք թշնամիին ձեռքի զէնքերէն աւելի լաւ ըլլան և մաքուր, որպէս զի մենք՝ թուով քիչ՝ կարողանանք մրցիլ թշնամուն դէմ: Ուրիշ խօսքով— մեր զինւորները պէտք է զինել Մօսինի կամ Մաուզէրի հրացաններով:

„Իրօսակի“ № 8, էջ 118, երկրորդ սխալակ՝ սպում է „երբ զի-
տեմերը լուսնկայ են, “պիտի լինի” „ոյ լուսնկայ“:

լարելէ. կուզէ նոր գործ մը կատարել և այդպէս՝ կամ իր պաշտօնին վերադառնալ և կամ աւելի բարձր պաշտօնի տիրանալ: Մինչև իսկ գիշերները իր արբանեակներով անքուն կը շրջէ՝ յեղափոխականներ ձերբակալելու: Եթէ ոչինչ ալ չը գտնէ, բան մը կը հնարէ իր նպատակին հասնելու համար:

Յեղափոխականներ ձեռք անցնելը կառավարութեան մտահոգութեան առանձին նիւթ է գարձեր այժմ: Թէև ուղղակի յայտնի չընեն, բայց ծածուկ ոչ մի միջոց չի խնայեր: Այսպէս՝ լուրջ ուշադրութիւն դարձուցեր են Աղթամարի վրայ և ինչ առասպելներ ըսէք, որ չը պատմեն այն տեղի մասին: Անցեալներ Ոստանի գայմագամը գնաց, անձամբ խուզարկեց Մոխրաբերդ՝ պատրակ բռնելով իբր թէ Ֆէրայիներ կան այնտեղ: Բայց յուստիաբար՝ ետ գարձեր է և իր քննութեանց արդիւնքը ուղարկեր է կուսակալին յուլիս 11 թիւ և 94 համար հեռագրով մը, որմէ կը քաղենք հետեւեալները.

«Չեր բարձր հեռագրի վրայ՝ նոյն խնդրի մասին մազ առ մազ քննութիւն կատարեցաւ: Հայ շարագործներու յիշեալ գիւղին մէջ մօտ 300 ոչխար պտարաստի ունենալին և հոն ձմուռայ արմտիք հաւաքելին ապացուցած է հաստատուած է նաև որ Խնձորուտ գիւղի մէջ զէնքի և ռազմամթերքի գետնափոր դէպօ ունին:

«Այս շարագործ փախստականներէ կազմած հեծեալ հրոսակներ շրջակայք և գիւղեր պատելով՝ որոշ ծրագրի գործադրութեան միջոցները կը պտարաստեն, բայց տեղ մը հաստատուած չը լինելուն՝ ծրագրի էութիւնը հասկնալ մինչև այժմ հնարաւոր չէ եղած:

«Աղթամարը զէնքի և ռազմամթերքի ամբարի վերածելու և Խնթի իշխանի հոն կայան ընտրած ըլլալու մասին նշան մը երևցած է: Ամէն տեսակ քննութեան և զննութեան մի վայրկեան ձեռնթափ չէնք ըլլար: Խնձորուտ գիւղի մասին լուծ տարածայնութիւններու հետևանք պէտք պագի լուրջ ուշադրութիւն դարձնել դէպի այդ կողմը և յաջողեցայ քանի մը ծանօթութիւններ ձեռք անցնել: Այս գիւղը շատ անառիկ և շատ անմատչելի գիւղի տէր է: Բարձր լեռան մը գագաթի մօտ՝ գիւղի մը վերայ հաստատուած է. առջևը կը գտնուի շատ խորունկ ձոր մը, իսկ նոյն ձորէն կը սկսի երկարիլ լեռնաշղթայ մը: Գիւղի ճամբան ձորի կողմէն շատ անկանոն և դժնդակ է. այդ պատճառով ձորի ճամբով փոխադրութիւնը գրեթէ անհնարին: Եթէ յիշեալ գիւղի վրայ զօրք հանել պէտք ըլլայ, հարկաւոր է գործողութիւնը երկու կողմի լեռներէն կատարել և ձորի երկու կողմերն ալ հսկողութեան տակ առնել. բայց համուլած եմ որ մինչև նոյն գիւղը հասնելը հրոսակները արդէն լուր առնելով՝ շնորհիւ եղանակի և գիւղի դիրքին կը յաջողին խուսափիլ: Ուրեմն անհրաժեշտ պէտք մըն է զօրքի փոխադրութեան ուրիշ միջոց մը խորհիլ: Ուստի համարձակութիւնն ունիմ յայտնելու հետևեալ միջոցը՝

«Բ է օ չ ա ռ ն ե ռ է արօտավայրերու տուրք գանձելու պատրակի և վերադարձին խաղաղ ժողովրդին գէշութիւն չը պատճառելու քօղին տակ՝

«վայրին վրայ 150 կայսերական զինուոր խրկել և միաժամանակ հրաման տալ, որ Խօլանի գաւառէն նոյնպէս զօրք փոխադրուի՝ կանխաւ որոշելով զօրքերու շարժման և տեղը հասնելու ժամանակը ու անմիջապէս յիշեալ գիւղը խուզարկութեան ենթարկել, որով հնարաւոր կը լինի դիւահար անիւծապարտ շարագործները ստակեցնել և ոչնչացնել: Նրամանը ձերն է:»

Գաւառի գայմագամ Յուաղ

Ահա փաստ մը ևս թէ կառավարութիւն ըսածը ինչպիսի խարդախ միջոցներ կը մտածէ՝ կարծեցեալ շարագործներ ձեռք անցնելու: Եւ աւելի ևս զվելի կը դառնայ, երբ խաղաղ ազգաբնակչութիւնը պաշտպանելու քօղին տակ ստոր դաւադրանքներ կը սարքէ: Այո, շատ է պատահեր, որ շարագործներ գտնելու պատրակով բազմաթիւ գիւղեր, ամբողջ շրջաններ հիմնադատակ կործաներ են, շատ հայեր կոտորեր: Ո՞վ չը գիտեր որ կառավարութեան նպատակն է դատարկել հայութիւնը ամէն տեղէն: Չ'երթանք մինչև Վիլիկիա, չը գնանք մինչև Մուշ, ուր հայ գիւղերը բռնի կը դատարկեն և տեղերինն չէրքեզներ, թիւրք գաղթականներ կը լեցնեն: Մեր մօտ, Ասպուրականի մէջ, թէև չը կան սիստեմատիկ կոտորածներ, բայց և այնպէս կառավարութիւնը ոչ մի միջոցի առաջ կանգ չ'առնէր՝ պատահած տեղը թիւրք կամ քիւրդ մուհաճիրներով լեցնելու: Ահա այս մասին ցայտուն փաստ մը: Առսակալը կոտորածներէ յետոյ դատարկած գիւղերու մասին՝ Արձակու միւտիլին հարցուցեր է թէ տեղ կ'ո՞ր: Ահա թէ միւտիլը ինչ կը պատասխանէ դարձեալ հեռագրով, յուլիս 13-էն.

Կուսակալութեան՝

«Չախմախ, Աէրլան, Աղջազա, Ազուրա, Պօղազքէ-սէն և Մանտան գիւղերէն՝ թէև դէպքին Ռուսիա գաղթողներուն (չըսեր սպանւածներուն) գետիններու և հողերու վրայ բնակեցնել որչափ ալ կարելի էր, բայց Արասանի աշիրէթէն վիճակին անմասն զանազան քիւրդեր առաջուց հաստատուած լինելուն պատճառով՝ այժմ տեղ չը կայ: Ուստի եթէ անոնք հանւին՝ տեղերինն ուրիշներ հաստատելու միջոց կայ, միայն թէ վնասակար մարդիկ չը լինելն ինչ քննելը և արժանն տնօրինելը ձեր բարձր կամքէն կախեալ է: Հրաման:»

Արձակի միւտիլը Ռեամիլ

Այս հազարաւոր նմուշներէն մէկն է «Հայաստան առանց հայերու» տեսնելու սիստեմատիկ ջանքերու:

ՀԱՐՍԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՓԱՍՏԵՐ

(Բայրամ Մուսլիմ Եկամ նամակ մը)

ՍԱՄՍՈՆ, յուլիսի 20

Օր չէ անցնում, որ հարկահաւաքների մի վոհմակ չը լցւի գիւղ, նորանոր հարկեր պահանջելու: «Տուր, առանց հարցնելու ու տրանջալու», թէ ի՞նչ հարկ է և կամ ինչո՞ւ համար, այդ միայն հարկահաւաքների գիտ-

և այլն: Ջրմուղներն ամենից վտանգաւոր թաղերումն էին կենտրոնացրւած: Ամեն թաղում ունէինք նաև սանիտարական խմբեր իրենց պատգարակներով, և վիրակապական կէտեր, ուր մշտապէս հսկում էին վիրակապ—վիրակապուհներ:

Առիւր սկսելուն պէս՝ ամեն շրջանում ժողովրդից ընտրւած տնտեսական թաղապետները կարգաւորեցին զինւորների համար թաղային ճաշարաններ: Կուռղներին՝ իր ժամանակին հասնում էր՝ տաք կերակուր, ջուր, թէյ և այլն: Կուռղների հանգստեան համար միջոցներ էին ձեռք առնւած, և յոգնածները հերթով դադար էին առնում:

Սուրհանգակները կետրոնից կարգադրութիւններ էին տանում շրջանները և շուտափոյթ տեղեկութիւններ հաղորդում կուռի ընթացքի մասին: Փամփուշտ բաժանելու համար յատուկ մարդիկ էին կարգւած: Գիսցիպլինը կատարեալ էր, մանաւանդ առաջի օրը, երբ գաւառացի ուժերը չէին եկել:

Հարուստները մեր նկարագրութիւնը:

12-ի ամբողջ գիշերը առաջ էինք խաղում: Յարձակողական եղանք մինչև լոյս. թրքական թաղերից բաւականաչափ տներ այրւեցին: Այրւեց նոյնպէս և Ղուվուղի թաղում. «Կանաչ մղկիթը»: Այդ գիշեր կուռում էին մեր կողմից մօտ 115 զինւոր և մօտ 170—200 թաղային կամաւորներ: Լուսադէմին հրացանաձգութիւնը թուրացաւ, ցերեկը համարեա դադարեց: 13-ին, կէսօրից անց, գաւառից օգնութիւն ստացանք 120 մարդ. նոր ոյժերը բաժանեցինք շրջաններին՝ գերբերի կարևորութեան համեմատ և կազմակերպեցինք նոր յարձակում ժամը 8-ից սկսած: Այդ գիշերւայ մեր յարձակումը գաւառացի ուժերով հանդերձ առաջին գիշերւանից աւելի յաջող չ'եղաւ: Գաւառացի ուժերը, որոնց մէջ կային անպայման բազ կուռղներ, սովոր դաշտային կուռի, քիչ օգուտ տւին: Այդ գիշեր շատ բան դարձեալ տեղական ուժերով արինք: Բոլոր կուռղների ցանկութիւնն էր—հասնել Շէյթան-Քաղաւրին: Թուրքերը մի քանի կէտերում կուռում էին օրհասական ճիգերով, բազբար:

Հրդեհի տարածման խանգարում էր նաև թի հետ ջուր խառնած լինելը: Հրդեհի ընթացքում չ'ը կար քամու մի նշոյլ անգամ: Շատ անգամ միևնոյն տունը մի քանի անգամ վառելուց յետոյ՝ կրկին հանգչում էր: Այդ գիշեր ևս ամենամեծ գործ տեսողները հրդեհհաճիպներն էին, որոնք և եղան ամենից շատ սուստողները:

Կուռում էինք մեր ձեռքի տակ ունեցած բոլոր հընարաւոր միջոցներով: Մի քանի կէտերից մեր թնդանութիւններով ուբակոծում էինք թրքական թաղերը: Աւնէինք մեր վարպետի պատրաստած 2 դիւլմանոց երեք թնդանութի, երկու հատ էլ 3 դիւլմանոց—կրկին մեր վարպետի շինածը, երկու հատ էլ տաճկական 5¹/₂ դիւլմանոց հին խոշոր թնդանութի: Մեծ գործ են տեսել մանաւանդ ուսմբ-ձաները, որոնցով թէ սարսափ է տարածել թուրքերի վրայ և թէ բաւականաչափ ջարդարել նրանց: Գործ են տեսել մասամբ էլ հրթիռները (րակետ): Կուռի ամբողջ ընթացքում կրակել են մօտ 200 տուն, որոնք համարեա բոլորը հատ-հատ են վառել:

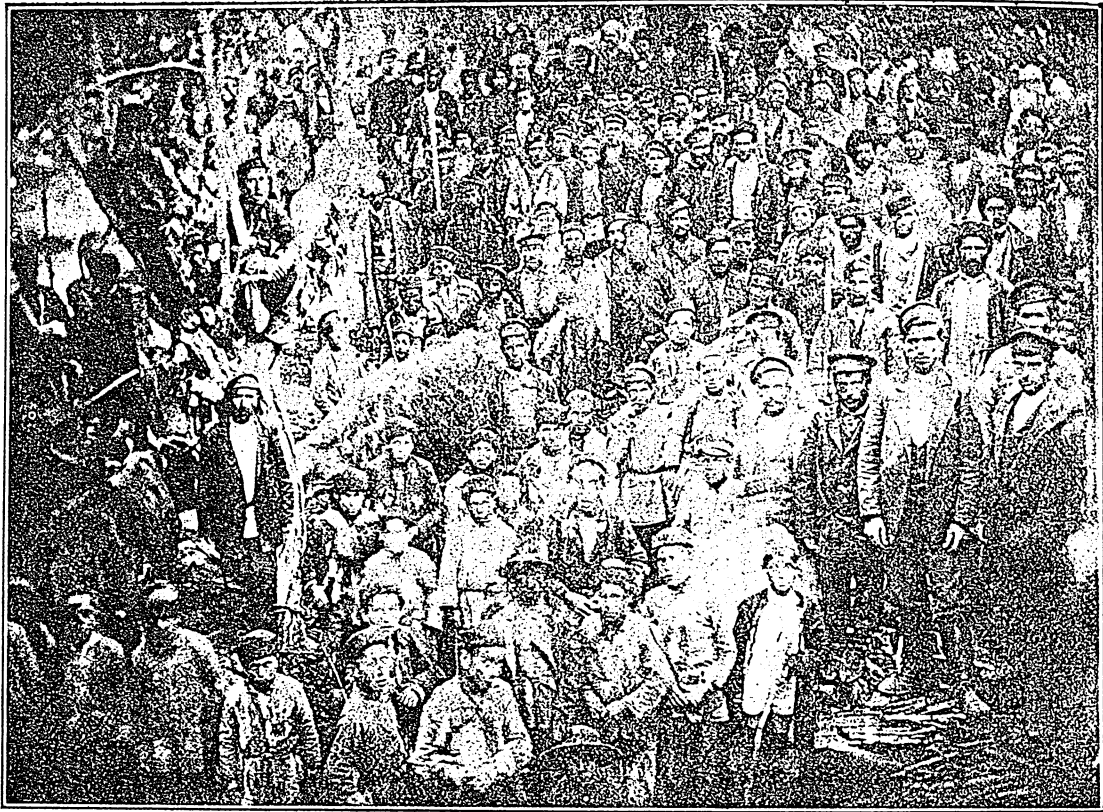
Կօզակները, զինւորները և օֆիցերները երբեմն մասնակցում էին կուռին, կառավարական թնդանութիւնը դէպի թուրքերը դարձնելով, առանց Գօլըջապովի կարգադրութեան: Զօրքերը դիրքերում անշան աջակցութիւն են ցոյց տւել մեզ, եթէ չ'ասենք, որ բոլորովին ցոյց չ'են տւել: Զօրքի մի մասը թուրքաց մասումն էր, և անպայման օգնում էր թուրքերին խուլիգան ջերնեամսիկու ղեկավարութեամբ:

Այդ գիշերւայ մեր յարձակումը կատարեալ յուսահատութեան էր հասցրել թուրքերին, որոնք դատարկել էին Շէյթան-Քաղաւրը, շատ ընտանիքներ ապաստան էին գտել բանտի պարիսպների ներսը: Թուրքական մասում տեղի է ունեցել սոսկալի թալան, թուրքերի կողմից: Կատաղի հրացանաձգութիւնը, յարձակումները, հրդեհումները և մեր թնդանութիւնների ուբակոծումը շարունակեցինք մինչև լոյս: Յերեկով հրացանաձգութիւնը կրկին դադարեց: Չնայած մեր յորդորներին՝ մեր կուռղները անտեղի շատ էին կրակում: Ամբողջ կուռի ընթացքում մեր պահեստից կրակած փամփուշտների քանակը հասնում է շուրջ 80,000-ի:

Օգոստոսի 14-ի առաւօտեան, թուրք ալդեցիկ բլժիշկ Մեհմանդարովը յուսահատական սօնով գրած մի աղբսագրով դիմում է գեներալին և հայերից հաշտութիւն խնդրում: Աւթ կէտերից բաղկացած մի պայմանագիր ենք մշակում և թուրքերին ներկայացնում: Գլխաւոր կէտերն էին. 1) քանդել «Գիքտանդուռուն» և «Կեօվհար աղալի տուն» դիրքերը, 2) վերացնել բոյկոտը և սպանւած Մահալի ընտանիքն ապահովել թուրքերը ձգձգում էին պատասխանը, որից յետոյ մեզ համար միանգամայն պարզեց նրանց դիտաւորութիւնները: Նրանք ուղում էին օգտւել ժամանակաւոր զինադադարից՝ դրսից օգնութիւն ստանալու յուսով: Մենք քանի աւելի էինք ընդառաջում նրանց հաշտութեան պայմաններին, նոյնքան նրանք համարձակ էին դառնում: Գօլըջապովը նորից մեր առաջ է դնում ու լ տ ի մ տ ու մ ը՝ կամ առաջ չ'ը գալ, կամ թընդանութիւնը...

Մինչև 16-ի գիշերը հրացանաձգութիւնը միայն երբեմն-երբեմն էր լինում, թոյլ կերպով: Այդ երկու օրւայ ընթացքում մենք մի կողմից բաղաբացիների միջոցով բանակցում էինք թուրքերի հետ, միւս կողմից յարձակելու պատրաստութիւններ տեսնում, հանգստանում:

16-ի գիշերը կօզակների և զինւորների կողմից երկերկու պատգամաւորներ են գնում Գօլըջապովի մօտ և առաջարկում՝ թոյլ տալ յարձակելու թուրքերի վրայ: Գեներալը մի կերպ հանգստացնում է դրանց, բայց այնուամենայնիւ զինւորները մտադրում են գիշերւայ ժամը 4-ին լինելիք յարձակման միանալ: Գալիս է ժամը 4-ը. բոլոր շրջաններում սպասում են մեր թնդանութի ալգանշանին՝ յարձակում սկսելու համար, սակայն դուրս է գալիս, որ զինւորները փոխել են իրենց որոշումը. վճռում ենք կրկին մեր ուժերին վըտահել, ինչ գնով էլ լինի «Գիքտանդուռուն» ոչնչացնել: Մեծ դժւարութեամբ անցք ենք փորում պատի տակից, 57 դր. «նիւթ» խոթում անցքի մէջ: Ներսում գիրք բռնած թուրքերը նկատելով այդ՝ հրացաններով հըրհըրում, արկըը հեռացնում են անցքից: Անցնում ենք

Յ Ա Ր Ա Կ Ա Ն Շ Ա Հ Ա Տ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ն Ե Ր Ի Ց

Հայ-թուրքական ընդհարումները:—Փախստականների խումբը Հիմնասխիջևանում:

Նակավայրերը, կրակի ու արեան մէջ խեղդելով խաղաղ ժողովուրդը, այդ նոյն «բաջերը» ամօթաբար փախչում էին հայդուկների առաջից, թողնելով տուն, տեղ, զէնք ու ընտանիք, չը կարողանալով մի րոպէ դիմադրել հայդուկների գրոհին... Մի ժամ չ'անցած մենք հեռացանք այլևայլ երկու գիւղերից, տանելով մեզ հետ թըշնամուց վերցրած զէնքերն ու փամփուշտները: Թէ որքան զոհ տւին այդ երկու գիւղի թուրքերը, — մեզ յայտնի չէ: Եւ Սուլթանովների աւազակաբունը քանդեցինք՝ առանց մի զոհ տալու մեր կողմից...

Օգոստոսի 2-ին, Ղափանում, թուրքերը յարձակեցին Մելիք-Ազարեանի գործարանի վրայ, այրեցին քարուքանդ արին բոլոր շինութիւնները և սպանեցին 3 հոգի: Պահապանները երկար դիմադրում էին ներսից, քաջաբար կուսելով թշնամու ահագին ոյժերի դէմ: Սպանած է մօտ 40 թուրք: Յարձակողները մեծ մասամբ թրքական Ղաթար գիւղի բնակիչներից էին, որոնք յայտնի են իրենց աւազակութիւններով: Վերջին ժամանակներս սրանք յարձակել էին Պէն հայկական գիւղի վրայ, իսկ մի փոքր յետոյ ոչնչացրել հեռակսօսի թիկերը՝ գործարանը արտաքին աշխարհից կտրելու դիտաւորութեամբ: Սրանց միացել էին թ ա ր ա բ մ ա ձիաւոր լեռնականները, որոնց մշտական ու միակ պարապմունքն աւազակութիւնն է, և որոնց համար Ղաթարցիք նախօրօք պատրաստել էին իրենց գիւղում մօտ 80 վրաններ: Եւ այսպէս միացեալ ոյժերով՝ մի տեղ հայի տաւարն էին բշուժ, տանում, մի ուրիշ տեղ յարձակում էին գործում որևէ գիւղի վրայ...

Օգոստոս 11-ին հաւաքած Ղաթար գիւղում՝ նրանք որոշում են ահագին ոյժերով պաշարել հայկական Վաւարթ գիւղը: Լուրը հասնում է Մուրադին: Վերջինը վերցնելով իր հետ 20 զինուոր, շտապում է կտրել թշնամու ճանապարհը, և ազատել գիւղը աւերումից: Վաւարթում միացնելով իր խմբին տեղական զինուորներից մի քանիսին՝ նա վճռում է նախադարձակ լինել, աւազակների այդ բունը բանդելու դիտաւորութեամբ: Առաւօտեան արշալոյսին, երբ թուրքերը իրենց ջանքերից ժողովում դեռ շարունակում էին կըշռել ու չափել Վաւարթ գիւղի դէմ յարձակելու ծրարագիրը (ինչպէս յետոյ խոստովանել էին թուրք կանայք), Մուրադը մօտեցել էր արդէն Ղաթար գիւղին: Խուժքը բաժանեց երեք տասնեակի: Մի մասը գրուցեց գիւղի դիմացի ամուր դիրքը, սրանց հետ էին Սմբատը, Վահանը և տեղական մի քանի զինուորներ: Մի ուրիշ ամուր դիրք բռնել էին Ստեփանն ու Ալէքսանը՝ տեղացի զինուորների հետ: Մնացած 16 հայդուկների գլուխ անցած՝ Մուրադը պիտի ներս խուժէր գիւղը՝ Գժար էր իրագործել այդ խիզախ ծրագիրը, որովհետև բացի զաթարցիներից, ներկայ էին և եկուր թուրքաբաժանները... այնուամենայնիւ շեղած ոգեւորութեամբ և րոպէի կարեւորութեան դիտակցութեամբ, հայդուկները միաձայն պահանջում են խմբապետից ներս մտնել գիւղը, վրէժխնդիր լինել թշնամուց, ինչ գնով էլ որ լինի... Մուրադը յիշեցրեց իր ընկեր-զինուորներին նրանց ասպետական պարտքը դէպի թոյլերը, դէպի կանայք, երեխաները ու ծերերը: Ապա հնչեց աւազական փողը: Դիրքերից սկսեց կանոնաւոր կրակը: Եւ Մու-

գապետը յայտարարեց որ աշխատանքի չեկողներին ճանապարհհետ է իրենց հայրենիք՝ Ռուսաստան: Մինչ այդ, ֆիրմաները յայտարարել էին արդէն իրենց բանւորներին՝ որ մինչև այս ինչ թւական գործի դուրս չեկող բանւորը արձակած են համարում: Որոշեալ պայմանաժամը անցաւ և բանւորները աշխատանքի չը դնացին:

Առաւովարուժիւնն էլ սկսեց իր սպառնալիքը գործ դնել: Չերբակալեց գործազուրկների բերքի մի քանի անդամներին ու մի քանի ուրիշ բանւորներին՝ որոնց համար բանւորների յետադէմ տարրը յայտնած է եղել իբրև ազիտատորներ: Բարեբախտաբար ֆիրմաները իրենք միջամտեցին նահանգապետի առաջ՝ դադարեցնել ձերբակալումները և չը ձեռնարկել բռնի աքսորանքի: Առաւովարուժիւնը լսեց այդ միջամտութիւնը:

Ահա՛ այդ միջոցին ռուսական Ս. Գ. ի կուսակցութեան տեղական մարմինը միտք է յղանում ընդհանուր քաղաքական գործադուլի արքեւի իբր յայց և բողոք կառավարական միջամտութեան և ձերբակալումների դէմ: Իր այդ մտադրութիւնը որոշում է իրագործել ինքնուրոյն, առանց նախնական համաձայնութեան միւս կուսակցութիւնների հետ, և օգոստոս 24-ին բայց է թողնում թուուցիկներ՝ յայտարարելով ամսի 25-ից բնդհանուր գործադուլ: Ամսի 24-ին, թուուցիկները բայց թողնելով հանգիստ, իր ազենաներին ցրում է նախահանքն ու գործաբանները՝ յաջորդ օրւայ գործադուլին պատրաստել տարւ համար: Հայ բանւորութեան ամենատար մեծամասնութիւնը պատկանում է Գաշնակցութեան, և նրանք պատասխանում են այդ ազենաներին, թէ իրենք չեն մասնակցի ո՛չ մի գործադուլի, մինչև իրենց պատկանած կուսակցութեան կողմից չը յայտարարւի: Այդ պարոնները մէկ երկու տեղ թոյլ են տալիս իրենց ստերու, թէ Գաշնակցութիւնը արդէն իրենց հետ համաձայնած է, իսկ մի քանի տեղերում էլ դարմանցած բացառանքում են թէ «մի՞թէ բայի իրենցից ուրիշ բանւորութիւն ունեցող կուսակցութիւն կայ»: Տեսնելով որ իրենց հրամանը շատ յաջող ելք չէ խոստանում, պահանջ են դրում խաբէական միջոցի դիմել և օգոստոսի 24-ի երեկոյեան ժամ 7—8-ի միջոցներում գալիս է նրանցից մինը—գոթբախտաբար՝ հայ—յայտնում է մեզ թէ «թէև իրենք երկու օր առաջ որոշել են այդ հարցի առթիւ դիմել մեզ և Սոց.-Յեղափոխականներին՝ բնդհանուր գործադուլին մասնակցել խնդրելու համար, բայց հնարաւորութիւն չեն ունեցել այդ բանը ժամանակին կատարելու՝ մեր մարմնի անդամներին ծանօթ չը լինելու և չափազանց զբաղած լինելու պատճառով: Մենք, առանց հարցի էութեան մէջ մտնելու, մերժեցինք առաջարկը, և պահանջեցինք այդ ու համանման բնդհանուր բնաւորութիւն կողմ բողոք հարցերում դիմել անպատճառ դուլութիւն ունեցող կազմակերպութիւններին, ու բնդհանուր համաձայնութեամբ վճռել և իրագործել:

Արկնելով նոյն պատրաստակամութիւնները և յայտնելով որ արդէն յայտարարած է և ժամանակ չը կայ միջկուսակցային խորհուրդ կազմելու, աշխատում էին մեզ համուզել, որ ընդունենք հարցի անհրաժշտութիւնը և համաձայնութիւն յայտնենք: Մենք տեղի չը տւինք այդ պատրաստակամութիւններին: Այնուամենայնիւ, յաջորդ օրը նրանք աշխատեցին նոյնիսկ բռնի ուժ գործ դնել՝ սպառնալով անպատճառ իրագործել ամենի համար անխտիր իրենց բնդհանուր գործադուլը: Մենք այդ սպառնալիքների և բռնի ուժի դէմ էլ կանգնեցինք, ու գործադուլը սուտեց և վիժեց:

Որովհետև երկայժը շատ տեղ էր, մենք պահանջ զգացինք մի թուուցիկով պարզել իրողութիւնը հաստատութեանը, մեղադրել Ս. Գ. ներքին տեղական մարմնի վարմունքը և հրաւիրել նրանց դատի: Արկաբեկող այդ մարմինն էլ իր կողմից մի թուուցիկ բաց թողեց ըստ իր վաղեմի սովորութեան՝ անանելով մեր վարմունքը յետադիմական, բուրժուական և այլն:

Յարաբերութիւնները այս դրութեան մէջ էին, երբ տաւրն և մէկ նաւաստիների դաշտային—պատերազմական դատարանի յանձնելու և դատապարտելու մասին լուրեր տա-

րածւեցին: Ծովային տեղական պահեստից վերջերս դուրս թիւն էր կատարել այդ տասն և մէկ նաւաստիները քրնած վիճակում էին գտել, ուստի և անմեղներ էին: Ահա այդ նաւաստիներին մահաւան պատիժ էր սպառնում՝ յանձնելով գործը դաշտային—պատերազմական դատարանին, որը ըստ կառավարական վերջին կարգադրութեան, յետափոխութեան դէմ կուսելու իբրև սպահով միջոց՝ ընդհանրացած է Ռուսաստանում: Այդ դատարանի դէմ հաստատական բողոք արտայայտելու համար, այս անգամ նոյն Ս. Գ. ներքին պահանջ են դրում դիմել բողոք կուսակցութիւններին, և երեք օր առաջ կազմած Միջկուսակցային խորհուրդը մի քանի անգամ էր որոշեց միանգամից ընդհանուր գործադուլ անել: Որովհետև դատ ու դատատան շատ անգամ գաղտնի է կատարւում և միայն վիճուր իրագործելուց յետոյ՝ յայտարարւում, ուստի ենթադրելով որ այս մի երկու օրւայ մէջ դատը տեղի կունենայ անպատճառ, որտեղ այսօրւայ համար (4 սեպտեմբերի) կատարել ծրագրւած գործադուլը:

Եւ այսօր տեղի ունեցաւ այդ բնդհանուր գործադուլը ամենաաջող կերպով՝ համարեա առանց միջադեպերի: Արեւի է տանել կեանքը մեռած է ամբողջ քաղաքում և իր հանքային ու գործարանական շրջաններում: Գործադուլը յայտարարող թուուցիկը բայց էր թողւած բոլոր կուսակցութիւններից կամ կազմակերպութիւններից ստորագրւած: Լուր կայ թէ զինւորները համակրութեամբ են վերաբերել:

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Արժանաւոր զինւորներէն մէկն էր նա—Վանեցի արհեստաւորի զաւակ՝ ծնած Պօլտոյ մէջ, 1880 թւականին: Աետրոնական վարժարանը ուսումն ստանալէն վերջ՝ չորս տարի է վեր կը յաճախէր բժշկական վարժարանը, ուրկէ շրջանաւարտ ըլլալու երկու տարի մը նացած էր: Յիշեալ վարժարանն աւարտելու գլխաւոր նպատակն էր՝ կառավարական պաշտօնով հաստատուիլ հայաբնակ գաւառի մը մէջ և այդ պատրւակաւ «գործի» պաշտօնեայ մ' ըլլալ:

Խրոխտ նայածքն ու բալւածքը իր կամքի ոյժը կը մատնէր, իր յողթանգամ ու հուժկու կազմածքը կը պարփակէր սիրտ մը բարի, սիրող ու զօհուող, որով ծանօթներուն ու ընկերներուն համակրանքը գրաւած էր:

Իր ընտանիքի միակ յոյսն ու սպաքայ միխթարութիւնն ըլլալու զգացմունքը կրելուն հետ միատեղ նա միշտ կ'ըսէր՝ «իոքը ընտանիքը մեծ ընտանիքին զօհաբերել պէտք է, եթէ այդ կը պահանջէ գործը»: Եւ զօհաբերութեան առիթը շուտով ներկայացաւ: 16 տարեկան հասակին մտաւ «Ասմք» խումբին մէջ և շուտով անոր ամենայաւ գործիչներէն մին եղաւ: Մինչև իր եղևնական մահը պատասխանատու գործեր ստանձնած ու երկու անգամներ ալ բանտ մտած էր: Բայց երրորդ անգամ բանտն անոր գերեզմանն եղաւ:

Սուլթանի մահափորձէն ետք, Պօլտոյ կազմակերպական գործերը վարող տեղական կոմիտէի անդամակցութեան կոչւեցաւ և 1905 սեպտեմբեր 4-ին, երբ կարևոր գաղտնիքներ ու կեղծանուններ պարունակող նամակ մը կը փոխադրէր, Գարագէօյի կամուրջին վրայ բազմաթիւ ոստիկաններ յանկարծակի յարձակելով՝

կը բռնեն Սեպուհը և կ'առաջնորդեն բանտ: Կարևոր թուղթ էր բռնածինն. հրձեցցաւ կառավարութիւնը, կարծելով թէ Պօլոյ կազմակերպութեան բանալին գըտած էր: Եթէ օրւան բանտարկութեան մէջ, անլուր տառապանքներ, դժոխային շարճարանքներ—թրքական յայտնի տանջանքները չը կըցան Սեպուհի յամառ կամքըն ու կորովը տկարացներ: Ու գիշեր մը, բանտի խոնաւ նկուղներուն անկիւնը, խոր լուսութեան ու խաւարի մէջ երբ պաշտօնեաներ իրենց սագայէլական ու դժոխային հնարքներով անոր՝ յեղափոխական կնիքով կողպած բերանէն բառ մը կորզել կ'ուզէին, Սեպուհ կատաճ, փրփրած՝ յարձակեցաւ գինքը տանջող դահիճներու վրայ, որոնք սւինի հարւածներու տակ անողորմ կերպով նահատակեցին բանտարկեալը...

Հետեւեալ առաւօտ երիտասարդ զօհի սառած դիակը, այլանդակած ու վէրքերով ծածկւած՝ մայր եկեղեցիին յանձնւած էր: Եւ հէգ մայրն ու քոյրը, և անոնց հետ ընկերները կը համբուրէին գաղափարի զօհի նշխարները: Պարգև նրա երկաթեայ կամքին:

Մ Ի Խ Ա Յ Ի Լ Գ Օ Յ

Քոստնդուլ տարուց ի վեր յեղափոխութեան մ շ ա կ էր նա, անխնայ, անդադրում, հեռու հիասթափումից: Ծառաւոր ճիւղէս, զուտ հարուստի, բարեկեց ընտանիքի, նա դեռ 18 տարեկան հասակում «մնաց բարով» ասաց խաղաղ կենքին և նեուեց կուրի ասպարէզը, կուր վճարական, լի արկածներով Առաջին քայլերից. արդէն բռնուեց, կնիքով կը շրջապակաւ կենքին, դատապարտուեց մահուան, բռնուեց Սիբիր, սը մնաց ամբողջ 16 տարի...

Հազիւ 34 տարեկան էր, որ աղստուեց Սիբիրից, տանջւած, հիւանդ, դնդակի վերքով մէջքին, և սպառնալից Եւրոպայ, գլխաւորապէս հիւրընկալ Շվեյցարիա՝ ամբողջապէս նկուղէս զրկան-կազմակերպական բարդ աշխատանքներին, իբրև գործօն և սկսնաւոր անդամ «Սօցիալիստ-Յեղափոխական» մարմնի Յարի գործակալները նրան այստեղ էլ հանգիստ չը տւին: Մի քանի տարի առաջ, խառնակ եղած միջոցին, Պլեյկէի խնդրքով բռնուեց և բանտարկուեց իբրև «մանկից Սիպիակիսի սպանութեան», սակայն ուսուցակարութեանը չը յանձնուեց, շնորհիւ Եւրոպայի մէջ բռնկւած հասարակական բռնու բողոքի:

Վերջին երկու տարին, Սիբիրում ստացած վերքի բարբառան պատճառով՝ Գօյը՝ համարեա հաշմանդամ, ստիպուած էր անկողնուն ծառայել—սակայն նրա գլուխը, դեռ ևս թարմ և ուժեղ, շարունակում էր աշխատել հրահանգել յորդորել սիրտ տալ գործակից-ընկերներին՝ շարունակել քաղաքական տէրրօրի գործը, որի ամենաթունդը շատադուրի էր նա՝ կուսակցական շրջաններում:

Երկարագետ ընկերները և դադարախախտները, իբրև յորդանը, կազմակերպեցին շքեղ յուզարկաւորութիւն, որ սեղի ունեցաւ ժընեփ սեպտեմբեր 16-ին: Խոսու բազմութիւն. 80 պատկեր, մեծ մասը բազմակարգ սյուլ և այլ մարմններէց. աւելի քան 15 ձառեր, ի միջի այլոց—Սօցիալիստ-Յեղափոխականների կենտրոնի կողմից, խօսողներն էին Չպիկովի, Գոբանովի և Լապարեփ: Սիբիրականների կողմից՝ Վալերիան. ժընեփի սօցիալիստների կողմից՝ Սիբիրականների կողմից շրջանակի կողմից՝ Գ. Վիսո, խառնակ սօցիալիստների կողմից՝ Բարդ. Հ. Յ. Գաշնակցութեան կողմից՝ Մարուսեան. Լիօնի սօցիալիստների կողմից՝ պրօֆեսոր Լեփի. ուսուցիչների միութեան կողմից՝ Ամֆիփոստով. անարխիստ-կոմունիստների կողմից՝ Ալեքսանդր Լալոն. ձառերից յետոյ կարգապէսեցին ցաւակցական հետագիւններ՝ ստացւած, ի միջի այլոց՝ Բրիւքսէլի սօցիալիստա-

կան միջազգային բերօի կողմից՝ Վանդերվելդի ստորագրութեամբ, գերմանական սօցիալ-դեմոկրատների կենտրոնական մարմնից՝ ստորագրութեամբ Բեքելի և Չիլդերի, Լոնդօնի սօցիալ-դեմոկրատիական դաշնակցութեան կողմից, Ֆրանսիական սօցիալիստների գլխաւոր կոմիտէից—Բոլոր ձառակցութեանը միաբերան շեշտեցին՝ որ պէտք է աներկիւղ և անսայթաք շարունակել ցարիզմի դէմ սկսած ահեղ կրօնիւ—լաւագոյն յարգանքը՝ թարմ գերեզմանին:

Հ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն Դ Ա Տ Ը

Ե Ր Ե Ս Ո Ւ Ն Տ Ա Ր Ի Ա Ռ Ա Չ

«Պրօշակի» յունիսի համարի մէջ տպագրեցինք մի պաշտօնագիր՝ «Շրեքսուն հինգ տարի առաջ» վերնագրով, հետեւեալ նկատողութեամբ. «Սա մի պաշտօնական փաստաթուղթ է, գրւած դեռ այն ժամանակ, երբ հայկական յեղափոխութիւնը չէր պարզել իր մարտական դրօշը, եւ օրւայ նշանաբանը դեռ ամենահպատակ աղերսումքն էր ու ամենախնարս ինքուածքը: Պաշտօնական թղթին յատուկ մեղմութեամբ խմբագրւած այս «Տեղեկագիրը», որ 70-ական թւականների հայկական տանջանքների դիւրանագատական չափաւոր արտայայտութիւնն է եւ պիտի մնայ իբրև անհրեղի պատասխան ու վճռական հարւած այն քաղաքական շարժումութեան, որը ամբարտաւան յամառութեամբ, նոյնիսկ մեր վշտի ծանրագոյն թուլներին, փորձում է հայկական հալածանքի պատճառը հայկական յեղափոխութիւնը համարել, մինչդեռ այդ հալածանքի սկիզբը շատ հին է ևւ շատ վաղուց ծնուկերուած»: Այս անգամ գետնուղում ենք մի այլ ոգիւմննտ, գրւած երեսուն տարի առաջ ևւ սպառնող նոյն տեսակէտը:

Բ. Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ի

Գ Ա Ն Ա Ռ Ա Կ Ա Ն Հ Ա Ր Ս Ս Ա Հ Ա Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Յ

Ի Խորհրդարանական Յանձնախումբ. առ Ազգային Ժողովը

Ըստ որոշման Ազգային Ժողովոյդ՝ որ ի նիստ 10 սեպտեմբեր 1876, խորհրդարանական Յանձնախումբս՝ գաւառական հարստահարութեանց նախորդ ընդհանուր Տեղեկագրի թւականէն յետոյ պատահած հարստահարութիւնները տեղեկագրելու համար՝ փութաց ի քննին առնուլ Պատրիարքարանի Թագրիրներն ու արձանագրութիւնքն, և՛ իւր պաշտօնն ըստ կարելոյն կատարելով՝ սոյն երկրորդ տեղեկագիրը բերել պատկառելի ժողովոյդ:

Ազգային Ժողովով պատրաստւած յիշեալ ընդհանուր տեղեկագիրն, որ 1872 փետրուար 18-ի նիստին տեսնագրութեանց մէջ արձանագրեալ է, առաջին անգամ նոյն տարւոյ ապրիլ 11 թւականին մատուցւած է Բարձրապատիւ Եպարքոս Մահմուտ Նէտիմ փաշային:

Ազգային Պատրիարքարանի արձանագրութիւնք յայտնի ցոյց կուտան թէ՛ այս տեղեկագիրն անկալեալ արդիւնքը չէ արտագրած: Թէև Պատրիարքարանն ստոր պատճէնը յաջորդ Եպարքոսներուն ալ մատուցած և Ազգին խնդրը կրկնել է զադրած:

Հետեւեալն՝ յիշեալ տեղեկագրին թւականէն ի վեր հարստահարական խնդրոց վրայ Պատրիարքարանի կողմանէ առ Բ. Գուռն մատուցեալ Թագրիրներուն կարևոր մասին հաւաքածոյն է, թւականի կարգով, և անոնց մի քանիսն ամբողջ պատճէններն ու միւսներուն անոնց մի քանիսն ամբողջ պարունակէ, ի բաց թողլով ճամառատութիւնը կը պարունակէ, ի բաց թողլով ճամանման խնդրոց վրայ առ գաւառաց կուսակալս համանման խնդրոց վրայ առ գաւառաց կուսակալս ուղղեալ բաւական թւով գրութիւններն, որք քանի մը

մասնաւորութիւններէ զատ մեծագոյն մասամբ դարձեալ ապարդիւն մնացած են: (Բերած եմ փաստերը).

Հոս կաւարտի Պատրիարքարանին թագրիրներուն հաւաքածոյն, որոյ մէջ չեն գաւառաց ոմանց մէջ վերջին օրերս տեղի ունեցած մի քանի հարստահարութիւնք. ընդ որս և Եօզղատ գաւառի Սարը Համլա գիւղի մէջ Բեռիֆ զօրաց կողմանէ ի գործ դրւած բռնաբարութիւնք և անիրաւութիւնք, որք տեղական Ազգային Վարչութեանէն հասած պաշտօնական հեռագրով ստուգւած են: Պատրիարքարանն այս հեռագիրն հաղորդած է Բ. Վրան և բերանացի բանակցութեան մտած ընդ այն:

Առանց այս վերջին անցից բացատրութեան մաներու, տեղեկագրեալ 38 իրողութիւններն՝ որք պաշտօնական բանակցութեան նիւթ եղած են՝ բաւական կը կարծեմք հաստատելու թէ գաւառացի մերազնեկից հարստահարեալ վիճակն ինչ որ էր յառաջ, ընդհանրապէս նոյնն է և այսօր, հակառակ մեր ազգովին տրտնջանաց և գանգատանաց, որք անընդհատ մատուցւած են Վայսերական Վառավարութեան, թէ և Բ. Վրան իր ազգու հրամանագրերովն, որոց մէկ քանիին պատճէնները վերը կերեկին, հայրախնամ ջանք ցոյց աւած է:

Ազգային ժողովոյ 1872 ապրիլ 11-ի Տեղեկագրին պարունակած ցաւերն հետեւեալքն էին.

ա. Օրէնքն ու արդարութիւնն ի գործ դնելու մասին՝ գաւառական պաշտօնէից ընդհանրապէս անփոյթ և անտարբեր մնալն և գանգատանաց քննութեան խթանի մի գրութեամբ կատարելովն՝ անոնց աւելի ևս զեղծանելը.

բ. Գաւառական Արքեանի ժողովոց Թէշքիլաթի օրինօք կազմակերպութեամբն՝ անոր անդամակցութեան շահախնդիր անձանց առանձնաշնորհութիւն դարձած լինելը.

գ. Գաւառացի Հայուն՝ Իսլամաց մոլեռանդ մասին նախատանաց և թշնամանաց ենթակայ ըլլալը.

դ. Արքեանի շինածոց համար տարապարհակ վարին ու դրամական անիրաւ պահանջմանց ենթարկելը.

ե. Ճանապարհաց շինութեան պատրուակ կեղեքելը.

զ. Պաշտպանեալ Միւլթէղիմներու ապօրէն պահանջմանց առջև՝ բերոց տասանորդը դրամով վճարելու բռնադատելը.

է. Նմանապէս՝ իւր ընտանեաց ուտեստին համար մշակած տան պարտիղի բերքէն տասանորդ տալ բռնադատելը.

ը. Բերքէն տրւած տասանորդն ինքն անձամբ Միւլթէղիմի շտեմարանը փոխադրելու բռնաբարելը.

թ. Միւլթէղիմը ժամանակին չգալուն համար՝ բերքըն անձրեկին տակ թողլով փտեցնելու և յետոյ փրտած բերքին վրայ ողջ արժէքով տասանորդ տալու բռնադատելը.

ժ. Միւլթէղիմն ու սորա գործակալներն իւր տան մէջ հիւնընկալելով ձրիաբար կերակրելու և պատսպարելու պարտաւորելը.

ժա. Եւ երբեմն ալ մինչև իսկ եզանց լուծերու վրայ՝ տասանորդ անւամբ՝ այսչափ ցորեն տալու բռնաբարելն, ինչպէս տեղի ունեցած է Վարնոյ նահանգին գաւառաց մէջ.

ժբ. Ասոնցմէ զատ՝ գաւառացի հայուն Շահնալք

կամ Էօլչէք-Հադգը ըսւած արգելեալ սուրբեր վճարելու բռնադատելը.

ժգ. Զինւորական սուրբէն՝ մեռնողաց, գաղթողաց և փախստականաց մասը վճարելու հարկադրելը.

ժդ. Թէմէթիւ և Էմլաքի տրոց անարդար բաշխմամբ՝ Իսլամաց բեռը կրելը.

ժե. Տրոց վճարման պատրուակա՝ անհրաժեշտ կահարասին ու գործիքը ծախելու, և մինչև իսկ ստիկանաց ձեռօք ծեծելու ու բանտ մտնելու խստութեանց մատնելը:

ժզ. Վիներու և անչափահաս մանկանց մահմեզական կրօնքն ընդունելու ստիպելը.

ժէ. Վիներու, հարսերու և նոյն իսկ աղջիկներու առևանգիլն ու բռնաբարելը.

ժը. Ոչ-մահմեզականաց վկայութեան չը բռնվելովն՝ առևանգութեանց, գողութեանց և սպանութեանց անյայտ ու անպատիժ մնալը:

ժթ. Զինեալ քրդերու, լեռնցի ցեղերու, չէրքէղներու և բնիկ թուրք աէրէպէյիներու այլ և այլ հարստահարութեանց ներքև հայ ժողովրդեան տառապիլն ու չարչարիլը:

Ահաւասիկ՝ այս չարեաց բարձմանն համար՝ յիշեալ Տեղեկագրին մէջ ցոյց տրւած դարմաններն ալ.

ա. Պարտազանց գաւառական պաշտօնեայն պաշտօնէ ձգել և ուրիշ գաւառի մէջ պաշտօնի չը կոչել.

բ. Իսթիլամի եղանակը բարեփոխել, Վառավարութեան և Ազգին կողմանէ կարգեալ լիազօր քննիչներ ղրկելով ի գաւառս

(Այս խնդիրը ս. Պատրիարքի ձեռօք վերջին անգամ բարձրապատիւ Լպարբոսին առաջարկեալ դարմաններուն մէջ ալ կրկնւած է):

գ. Գաւառական Ազգային Վարչութեանց և Առաջնորդաց առ Տեղական Վառավարութիւնս մատուցած թագրիրները լրջօրէն նկատողութեան առնուլ և արդարութիւնն անմիջապէս ի գործ դնել.

դ. Գաւառաց Մէճլիսի-Իտարէ, Մէճլիսի-Տապիլ, Թէմիլիլի-Հուգուգ և Մէճլիսի-Շինայեթ անուն վարչական և դատական ժողովներուն հայազգի անդամոց ընտրելիներն՝ Ազգ. Գաւառական Վարչութեանց ձեռօք պատրաստել տալ.

ե. Բ. Վրան հրամանագրերն իւրաքանչիւր Վառավարութեան պաշտօնական լրագրաց մէջ հրատարակել.

զ. Տիւլթուրն ամեն ազգաց լեզու վերածել և ժողովրդաց մէջ տարածել.

է. Արօնափոխութեան դիմողներու վերաբերեալ օրինաց մէջ որոշ տրամադրութիւններ դնել և կրօնափոխներն իրենց համոզումն յայտարարելու գործին մէջ ճնշումէ ազատ պահել.

(Ս. Պատրիարքի ձեռօք վերջին անգամ բարձր Լպարբոսին առաջարկեալ դարմաններուն մէջ ալ այս խնդիրը կրկնւած է, 21 տարին չը լրացուցած կրօնափոխութեան դիմողին՝ գաւառութիւնն ու խօսքը չը բռնելու պայմանաւ):

ը. Արօնափոխ արանց համար՝ իրենց կնոջ և դուստկաց օրապահիկ (նաֆագա) վճարելու օրէնք մը սահմանել.

թ. Արքեանի ամեն տեսակ սուրբերն արդարութեամբ բաշխել և օրինաւորապէս հաւաքել.

ժ. Անվճար Պապայենները շնորհել:
 ժա. Հողագործութեան դարգացմանն համար՝ հողագործաց ամեն կարևոր ապահովութիւնները տալ:
 (Ս. Պատրիարք Հայրը՝ վերջին անգամ առ Բարձր. Եպարքոսն առաջարկած դարմաններուն մէջ՝ այս խնդիրն ալ կրկնած է, մասնաւորաբար բացատրելով՝ հողագործաց իրենց մշակած հողին տէր ճանչելու պէտքին կարևորութիւնը):
 ժբ. Հարստահարիչ քրդաց և աւշարաց գլխաւորներն ու թիւրք տէրէպէյիներն իրենց որջացած տեղերէն հանել ու պատժել և բոլոր լեռնցի վրանաբնակ ցեղաներ ու պատժել և բոլոր լեռնցի վրանաբնակ ցեղաներն ի հնադանդուութիւն բերելով՝ գիւղաբնակ ընել և ասոնց՝ ինչպէս նաև չէրքէզներուն՝ ձեռքէն սուրն ու հրացանն առնելով, մաճ և հովական ցուպ կրելու վարժեցնել զանոնք. տեղական ոստիկանութեան պաշ-

տամանց մէջ անխտիր հայեր ալ դնել և կամ հայ ժողովրդեան արտօնութիւն տալ իրենց կեանքն ու պատիւը զէնքով պաշտպանելու:
 (Տէրէպէյիներու պատժելին ու հեռացուցելին ալ ս. Պատրիարքին առ Բարձր. Եպարքոսն ներկայացուցած առաջարկութեանց մէջ կրկնած է):
 ժգ. Ոչ-մահատականաց վկայութեան բռնելին և անոնց կալածական, առևտրական և ոճրագործական որ և է խնդիրներուն միայն նիզամի տտեաններու առջև դատուիլը:
 (Ոչ-մահատականաց վկայութեան խնդիրն ալ՝ վերջին անգամ ս. Պատրիարքին առ Բարձր. Եպարքոսն առաջարկած դարմաններուն մէջ կրկնած է):

(Կր ԵԱՐՄ ԳԱԿԼԻ)

Հ Ա Յ Ո Ր Ռ Ի Ի Ն Ե Ր Ը

ԺԱ

Թ Ի Ա Ր Ա Ն Ն Ե Ր Ո Ի Խ Ո Ր Ե Ր Է Ն

Այսօր եօթը լարերն եմ բարկութեան և մարտնչումի քնարիս,
 Եւ հեծեծանքս և մտածումս և եղբայրական աչքերս և հաւատքս մուկանդ
 Ձեզի կը բերեմ, ձեզի կը խնդրեմ, ձեզի կը մատուցանեմ, ո՛վ կենդանի մեռեալներ,
 Ո՛վ թիսպարաններ, ո՛վ աքսորեալներ, հայրենակարօններ, կալանաւորներ,
 Գուք որ մահուան մէջ կ'ապրիք և կեանքին մէջ ամեն վայրկեան կը մեռնիք,
 Գուք որոնց արդար սուրբուն տեղ այսօր՝ ձեր վրայ, ծանրածանր շղթայներն են որ կը փայլեն...
 Գուք որոնց աչքերուն վրէժի կայծը, վրէժի չի թափուող արցունքներու փոխուեցաւ,
 Եւ, ափսոս, դեռ չի դար, դեռ չեկաւ, լայնածիր յոյսն անբարբառ,
 Ձեր անդրակարօտ և անեղբայր հողերներուն առջև ժպտելու...
 Եւ տարիներով իրիկուններ, շքեղօրէն, հայրենիքին վրայ արիւնեցան,
 Եւ մարտիրոսներու և թշնամիի արիւններէն կարմիր,
 Տարիներով արշալոյսները ծաղկեցան և մոխրիւն և անշեջ հաւատքին վրայ
 Բայց ճառագայթ մը չեկաւ, հողի մը չեկաւ, երկու շղթանքներ չեկան,
 Ձեր մութին մէջ շաւիղ մը երկարելու կամ փրկութեան խօսք մը փոփայլու...

Գիտեմ թէ ի՞նչ ապառաժեայ խաւար է որ կը լեցուի ձեր զնգաններուն մէջն անողորմ,
 Եւ ի՞նչ դաժման երազներ կուզան իրենց ժանիքներովն ձեր ուղեղը բլբլտելու...
 Ի՞նչ տառապանք և ի՞նչ սէր, ի՞նչ ինքնամոլրկում և ի՞նչ հաւառանք ձեր ներսիդին,
 Ի՞նչ յոյսի երկիրներ, ինչ ծարու կապոյտի, ինչ ձայն և ի՞նչ քրքիջ և ի՞նչ լուսութիւն,
 Ձեր հողիին մէջ կարգ առ կարգ և տարուէ տարի և յաւիտենապէս կը թաւալին:
 Եւ կըսիսիք երազեր, ձեր գլխուն բովանդակ ցաւը ձեր դողդոջուն ձեռքերուն յանձնած...

Ահաւասիկ որ ձեր ազատ քայլերն կանանչ մարդագետիներ կը կոխտեն,
 Եւ գերադոյն կապոյտը երկնքէն վար, լիճերու պէս, դէպի զձեզ կը հասի...
 Ձեր աչքերը հողին հովիտներուն գեղեցիկութիւններէն կարցունքոտուին,
 Եւ ծարաւի բերաններնիդ հայրենական աղբիւրներու յտակ շուրին կը մօտենան...
 Յորեանի դաշտերն, ծով առ ծով, ձեր աչքերուն տակ, կեանքին հայր կալե՞ծփեն...
 Եւ ձեր այգին իր առատ աշուններուն քաղցրութիւնը ձեզ կընծայէ...
 Լուսութիւն մը մահատարուաւ: Կրկն քայլ ևս և արևներ, արևներ, արևներ պիտի ծագին...
 Արիւնքիդ կեռայ: Տեղ մը կարօտ համբոյր մը ուրիշ համբոյրի մը կը սպասէ,
 Տեղ մը արցունքներ կան ձեր յոգնած գլխուն շուրջը իբր պակաս բոլորուող
 Տեղ մը բազուկներ կան ձեր յոգնած գլխուն շուրջը իբր պակաս բոլորուող
 Տեղ մը թանի մը կայ, երգիք մը, յիշատակ մը, ծառ մը, աղբիւր մը որ կը վազէ և առուակ մը որ կը փախչի...
 Տեղ մը սիրտեր կան, գործիքներ կան, գարուններ կան, և կեանքը կայ վերջապէս,
 Եւ դուռը բախտին հովէն կը բացուի և խալտափելով ներս կը մտնէ...
 Սեմին վրայ դեռ քանի մը կաթիլ արիւն և ծիծեռնակի մը երգը տանիքին կտուրին մէջէն...
 Եւ ստուերներ ծնրալիք ու բազկառարած որ անհաւատալի բանի մը կըստասեն:
 Եւ ահա անզնդակտր ճիշ մը ձեր անօգնական և հրաշալի հողիէն,
 Եւ, ո՛վ սոսկում, անշըջան և անվերջ շահնդը ձեր տոսնամայ շղթայներուն,
 Որ ձեզի հետ կարթնայ, և ձեր սոկորներուն վրայ, իր օղակները, կասաղօրէն իրարու կը զարնէ...

Աւանդ, աւանդ և հովիտ և հայրենիք և աղբիւր և յիշատակ և համբոյր,
 Նորէն բերդերուն և բանտերուն եղեւնական դաղանիքին խորը կը մխրձին,
 Եւ ժամանակը հող է միայն որ իր առանցքին վրայ այլ ևս չի թաւալիր,
 Հող է միայն հեծեծանքներու հեծեծանքին անհունապէս ազեկապին...
 Հող է սանդարամետեան մորմուրը, լռին լաց ու կոծը, չի՛ մեռնող կեանքըն և չի՛ ծնող մահը...
 Հող է որ ազատութեան ակնապնշ աչքը գերեզմանի հողովը կը լեցուի...
 Հող է որ արցունքը բերբերէ յե՛տ կը դառնայ, ուղեղին մէջ հասելու համար...
 Հող է որ անհոգութեամբ միտեր կը խարանեն և անհոգութեամբ սոկորներ կը վշրեն,
 Հող է այլուրին ծարաւը, գիտցուածին անգոյութիւնը, և փախուտը կարմիր փորձութիւններուն,
 Այդ որմերուն տակն են, հիմնաքարերուն հաւատար, և մութին մէջ խեղդամահ՝
 Անոնք որ օր մը, փառքի օր մը, պատմութեան օր մը, օր մը հերոսութեան,
 Չարիքին օրէնքները պատաստեցին արդարութեան առաւօտի մը ի խնդիր,
 Անոնք որ իրենց անձը զոհել ուղեցին Գաղափարին խորանին առջևը կանգուն,
 Անոնք որ թշնամիի սուրին դիմաց, մեր կեանքին համար, իրենց սուրը շողացուցին,
 Անոնք որ ցեղին սարկութեան շղթայները, ցեղին ուսէն, իրենց ուսերուն վրայ վերցուցին...

Ո՛րք են ուրեմն, ո՛րք են մեր բազուկները, մեր կառքերը, մեր մուրճերը, մեր հարուածներն ազատաբեր,
 Ո՛րք է մեր սէրը, ո՛րք է մեր խիզճը, մեր վազը, մեր զայլոյթը շանթածրար,
 Եւ ե՛րբ, ե՛րբ պիտի վար շրջենք, ե՛րբ պիտի խորտակենք, ե՛րբ պիտի վշրենք
 Մահուան դուռներն այդ բանտերուն, երթալ յա իշտակելու, երթալ համբուրելու համար
 Այդ յաւիտենական հերոսները, որոնք մեր կեանքը իրենց կեանքէն, անհունապէս աւելի սիրեցին...
 Որոնց մէջ թերևս երեկուան սէրը մեռնի վաղուան անէճքը ծնեցնելու համար...
 Ուրեմն ո՛րք էք Բառնայեցիներ, ո՛րք էք Բարկութիւններ, ո՛րք էք Խորտակիչներ, ո՛րք էք, ո՛րք...:

ՍԻԱՄԱՆԹՕ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԱԶԳ

Տ Ե Ր Ր Օ Ր

Փայաջողկի յայտնի մատնիչ Մ մ բ ա տ Ս և ո ս և ա -
 թը, անցեալ ձմեռայ ամյաջող տէրրոյից յետ, հակառակ
 իր զւլձամ՝ մորից բռնելով իր մարտկիւն վատ ընթացքի
 մէջ, երկրորդ անգամ տէրրոյի ենթարկեց Սաւրայում,
 օգոստոսի 4-ին: Մահը՝ վայրկեանական էր, տէրրոյիստը
 ազատ է:

Հ. Յ. Դ. ԱՏՐ. Կ. ԿՕՄԻՏԷ

Ն Ի Ի Ր Ա Տ Ի Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Աւելման Բիւրօն ասացած է՝
 Զւիցերիա.—Ներ անյայտից 20 մր., սիլիկ Ա.-ից 20 մր., սի-
 կին Ա.-ից 10 մր.:
 Ռուսաստան.—Իրա՛ն կոմիտէից 5000 մրանի:
 Գումար 5050 մրանի:
Մրգասանի կենս. Կոմիտէ՝
 Շարմակութիւն N° 8-ի:
 ԱՌԱՏ ԻԵՏԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից ՇԼԻ 417. 30, Ալիսա-
 կաէն 175. 6, Հրազդան 111. 20, Պոլիս 165. 10 Գումար 868 ր. 66 կ.:
 ԱՐԱՐԱՏԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից՝ Բարախի 190 ր. 60 կ.,
 Հողակոյս 173. 66, Կենտրոն 2400. 12, Գեորգ 38, Պարսնամայ
 116. 60, Պատանգան 116. 60, Սեւ Կար 83. 95, Ժար 38. 75, Լեռ-
 նայանց 20. 30, Արդարեւ 47. 2, Սիլիպեոս 20. 80, Հայազէն 18. 65,
 Կեհեզ 32. 80, Խառնակ 4. 45, Մալիկ 5. 70, Հանգանակութիւն
 154. 50: Գումար 3462 րուբլի 73 կոպէկ:
 ԱՐՄԱԻԻԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից՝ Սալբանդ 386. 80, Շահ
 95. 20, Ղլի 101. 45, Պարսպապաս 403. 95, Արմուր 120. 25, Ար-
 մախր 153. 40, Գայլաբուն 435. 55, Գաւաբուն 1211. 05, Միճ տուն
 10, Կարմիր Կար 130. 02, Օձաբուն 18, Կոռնիկի բոյն 140 05, Ալե-
 կոն 26. 80, Անյայս 169, Արագանի 17, Լանի 8. 40, Ե. 50, Ագրա-
 յի 354. 20: Գումար 3831 րուբլի 12 կոպէկ:
 ԱՐՓԱԶԱՅԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից Գեհազուլիս 165. 26,
 Անվախ 378. 36, Աղբիւր 75. 40, Բարազուլիս 16, Փոք. 19 50,
 Կանսոս 18, Ծրգանից 30, Չկոնո 10, Շէն 16. 80, 6 խմբից 126.05,
 Կանսոն 18. 50, Ծրգանից 30. 50, Ա. գիւղից ներ 57. 50, Դաւեցից
 Արուկից 40, Ա. ճանապարհորդից 10, Արայից եւ իր ծառայից 30,
 Էոսից ներ 10, Եւրեն 205. 10 Գումար 1208 ր. 47 կ.:
 ԲԱՐՁՐ ՏԵՂԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից Բարձր սեղ 1940. 46,
 Ոսկէ հանի 84. 25, Վանի 12. 95, Բարակոյս 16. 75, Դաւե 24. 95,
 Կալաւաճ 14. 90, Մաղկասար 35. 40, Կոկոն 12. 15, Վար գիւղ 38.
 90, Խաւ ձոր 8. 50, Սիսեռ 1. 50, Անդրանիկ 1. 15, Սաճալի խրս 7.
 50, Շենարան 8. 10, Վանյալար 13, Զորագղ 2. 45, Կոպցի 5,
 Բ. Տեղ. Գ. ի խմբից 34. 85, Գումար 2262 ր. 76 կ.:

ԳՈՒՌՈՆԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից Գառբաւ 38. 90, Մար-
 սապաւ 3. 10, Սինասար 3. 30, Կառբաւ 249. 91, Մարտապաւ 28.
 30, Նորապաւ 25. 80, Սինասար 10. 90, Անապաս 23. 30, Արալա-
 ռից 11: Գումար 394 րուբ. 51 կոպէկ:
 ԼՃԱՓԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից Գաղուլու 10, Ռունի 66.
 40, Նորուան 20, Թրմակիլի 65. 80, Սեմաւոր 14. 40, Ելանաւան
 34. 75, Խաչիւր 20. 90, Թրմապաս 23. 50, Վերին Կարախ 16. 20,
 Հնաւան 3, Ագաս Կալախ 14. 35, Ակնախառ 8. 90, Լեռնայապաս
 47. 25, Հայազէն 17, Ծառանոր 27. 10, Բարանաւակ 21. 15,
 Վարդեռ 21. 90, Լեռնայանց 10. 25, Կենտրոն 10. 70, Թեղանօթ
 3. 85, Կամուր 10. 25, Ալիսակ ձոր 14. 80, Ժար 33. 10, Մրնա-
 ձոր 35. 90 Գոս 14. 10 Խաչի ձոր 4. 85, Մրալայր 10. 25, Կանակ
 19. 80 Ակնախոր 9. 5, Լին Կալախից 377. 12, Ներին Կարախ 13.40,
 2 խ-ից Տիրան իւ-ի խմբապետի ժողոված 15, 65: Գումար 1020 ր. 7 կ.:
 ԾԱՎԿԱԶՄԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից Կապուս խաչ 193. 50,
 Շահ-Կ. 6, Հայապ 61. 75, Զորաւոր 112. 40, Յամախ 2. 50, Գոնոն
 215. 20, Տեհրամանայ 153. 30, Նորաւան 28. 55, Զորա-գիւղ 54. 65,
 Ուրաղան 48. 45, Արեւապոյն 8. 45, Տալարիկ 168. 75, Վառաւոր
 41. 50, Միրամաւոր 33. 70, Կարոս 7. 20, Նաւա 14. 15, Կարա-
 բիւղ 29. 78, Կապուս իր 20, Նորապոյս 11. 65, Կեղամայ 23.67,
 Փառանգանից 32. 90, (խլած) Ծրգանի խաչագողից 9, Երանի խմբ-
 օյից 230: Գումար 1507 ր. 55 կ.:
 ԿԱՐԻՆՍԻ ՇԻՂԱՆ՝ Կարմիր գ. 26. 71, Յամախ 4, Հրազդան 11.
 Կարմիր գ. 155. 19 Յամախ 86. 20, Կարանաւ 136. 22, Մաղկա-
 վարք 8. 10, Տալարիկ 45, Հրազդան 60. 60 Գոյրան 32. 20, Թեղ
 20. 99: Գումար 587 ր. 16 կ.:
 ԶՈՒԻ ՇԻՂԱՆ՝ Զոր գիւղ 69, Հազարեակ 24. 65, Հարուեակ 10,
 40, Անաստ 7, Զոր գ. 360. 27, Անաստ գ. 66. 87, Տանեակ 31, Հա-
 րուեակ 36. 24, Հազարեակ 101. 20, Աւան 52. 23: Գումար 759 ր. 5 կ.:
 ՆԻԻԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից՝ Վարսեղ 2. 70, Յից Կար 1.
 55, Իլիլուշայ 27. 60, Կարսան 30. 5, Յոլակ 6, Վիլակ 104. 35,
 Կարսան 120. 84, Ապաւաճ 9. 12, Ռիսաւոր 26. 30, Լուղի 2, Ա-
 լաւեկեր 51. 84, Իրուլայ 19. 33, Գոնանոր 9. 20, Ա. գիւղ 67. 84,
 Բ. գիւղ 7. 50, Վարդի եր 28. 90, Կոլ 4. 45, Վարդանանց 21. 27,
 Ծրգանից 1. 50, Ծրգանից Խամասորի սոնիկ ներ 5: Գումար 547 ր. 34 կ.:
 ԶԻՍԱՆՏՆՍԻ ՇԻՂԱՆ՝ Հեկտար գիւղերից՝ Փրկից 36. 50, Արամա-
 յիս 15. 75, Կարմիր 97. 93, Կիրն 5. 70, Աւարայրի 13. 90, Խաչ
 Կար 17. 70, Կամիսար 54. 45, Կարանոր 6. 20, Կարաւայր 5. 70,
 Օլաղիս 11. 95, Կարմիր 171, Մառ 7. 50, Ամառանց 57. 50, Արմախր
 88. 79 Կազբէկ 27. 65, Զէյթուն 5. 50: Գումար 451 ր. 37 կ.:
 ՎԱՐԻՆՍՎԱՐԻ ՇԻՂ. Ներ եւ խմբերից 23. 70, Աղօթ գիւղից 300
 Գումար 323 ր. 70 կ.:
 ՎԱՅՈՅ ԶՈՒԻ ՇԻՂԱՆ՝ Մրալայրից 64. 30, Կեկտար գիւղերից
 Հողածին 14, Պոսեան 29, Սիլիպեոս 8. 50, Կոր 36. 30, Հողածին
 42. 90, Ծրգանից 21. 65, Արման 15. 75, Խառն 1. 10, Աղանաբոյն
 34. 80, Մրալայր 171, Մառ 7. 50, Առուլ 50 կ. Կարմիր 72. 5,
 Մաղկաւան 5. 30, Կեղեցիկ 2. 45: Գումար 527 ր. 10 կ.:
 ՏՐՏՈՒՄԻ ՇԻՂ. Հեկտար գիւղերից՝ Դաւեանց 43. 25, Ան խաչ
 21. 75, Խեղանոր 14. 30, Կուլապաս 282. 30, Բանակասեղ 54. 75,
 Ուլապանակ 86. 79, Սիլի 11. 20, Թուրցիկ 25. 60, Ռեհան 66. 55,
 Հայկազեղ 4. 95, Սամուլ 151. 50, Մաղկաւան 14. 15, Ալի 13. 20,
 Ալիսակ վանից 15, Ծրգանից 63. 30, Իրգանոր 70. 75: Գումար
 939 ր. 34 կ.:
 (Կ ԵԱՐՈՒՆԱԿԻ Ի)